

OKOLI „SLOVENSKEGA PRAVOPISA“

VLADIMIR LEVSTIK

Da smo se „Slovenskega pravopisa“ navdušeno veselili, je vsekako res. Kdor se zaveda sedanje jezikovne podivjanosti, bo to razumel. Vendar: kdor pozna razmere, bo tudi razumel, da smo zdaj, ko nam leži „Pravopis“ na pisalnih mizah, nekoliko razočarani (kdaj še nismo bili?). To, kar smo dobili, ni dovolj podobno tistemu, česar se nam je hotelo. K stvari se je oglasilo lepo število kritikov, ki so na žalost zamudili priliko, da bi bili sami srečneje zamašili vrzel. Nobena rožica ni lepša od pezdirja v tujem očesu! Tega pezdirja se je nabral precejšen kup — največ in najbolj stvarno je prispeval g. Koštiál v ŽISu — lajik, ki nerad oporeka učenim možem, se zaman brani vtisa, da leži med drobižem nekatero čvrsto krepelce. Zaobljube raznih uredništev na novi „Pravopis“ se mu zde torej enako prenagljene, kakor je bila založničina napoved, da bo imel ta priročnik avtoritativno veljavo. Kako bi jo imel? Pravopisni slovar, ki je bilo o njem vpričo javnosti povedano to, kar smo slišali o „Pravopisu“ Znanstvenega društva, je avtoritativno veljavo že izgubil. Po pravici ali po krivem? Bistveno je, da je nima več.

Prav za prav se pa niti sam ni potezal zanjo. Narobe! Ko sem imel pred nekaj tedni v Ljubljani priliko, pozdraviti enega izmed glavnih urednikov „Pravopisa“, in sem mu v nadaljnjem razgovoru omenil svoje dvome, mi je gospod profesor ljubeznivo pojasnil, da je moj pogled na stvar kaj zgrešen. „Jezik je nekaj živega; razvija se iz svoje lastne moči, in vsak ‚normativni‘ poseg bi mu nakopal samo okostenenje, kakršno je na primer zadelo francoščino. Jezik si sam ustvarja oblike in zakone, in naloga znanosti je edino v tem, da registrira, kar je.“ Ta odgovor, ki se — upam — v mojem spominu ni zelo izpremenil, mi je zavezal jezik. Kdo bi še godrnjal nad preširokim škornjem, če mu sam veliki kopitar pove, da to niti ni niti noče biti škorenj, ampak le vsota samoraslih kosov usnja, iz razlogov, ki jih bosa „bingola“ ni zmožna doumeti, s trudom in globokim znanjem razumno

sešita v obliko škornja in dana v promet, morebiti zato, da jo obuješ, nikakor pa ne zato, da bi jo nosil!... Videti je torej, da nas bega majhen nesporazum. Nam se je bledlo o univerzalnem jezikovnem priročniku, ki bi na vse strani dosledno in smotrno napravil red; o pogumu, ki bi se upal neusmiljeno ločiti zrnje od plev; o strogi enotnosti in skrajni, lahko naučljivi preprostosti. Avtorjem „Pravopisa“ je bila pred očmi stavba, boljša in večja od prejšnje, vendar zgrajena na starih osnovah in tako, da ne bi bilo v ničemer poznati zidarjevih rok. Prav tega pa nekopitar ne razume. Zmešnjave sit, je vpil po diktaturi; potrdili ste mu ustavo. Zdaj v svoji žalosti ne čuti, da drži v rokah — vzlic vsemu, kar navaja kritika — dosihmal najobsežnejši, najpopolnejši in najboljši slovenski pravopis.

Zdi se mi, da je težišče vprašanja tu, v načelnosti, ne toliko v drobnih očitkih, ki jih slišimo s poklicane strani. Vsak jezik si sproti sam prenavlja obliko, in pravopis vsakega jezika plavi s seboj nekaj smeti, ki jih tok razvoja prej ali slej izvrže na breg. Ta pojav sam po sebi ne rodi hudih posledic. Niti če bi pisali — kak poseben primer izvzamem — napake, zaznamovane po g. Koštiálu in drugih, še dvajset ali celó trideset let, se nam jezik zaradi tega ne bi izrodil. Jezik se pa tudi ne bo izrodil in nikako šušmarsko drezanje v razvoj jezika ni, če na podlagi globokih notranjih zakonov jezika, ki jih v krvi čutimo, ki jih izvajamo iz neoporečnih pisateljev in ki jih živo dejavne zasledujemo v nepokvarjeni ljudski govorici — če na podlagi teh najzanesljivejših vodil pri sestavljanju jezikovnih priročnikov avtoritativno trebimo iz jezika vse, kar je slabega, tujega, neslovenskega in papirnatega, ter normativno ohranjamo jezik na zdravem, sebi zvestem tiru. Takšno pravilno pojmovano „normativno posezanje“ ne samo da ne bi moglo povzročiti okostenenja jezika, ampak bi vprav podpiralo in krepilo njegov naravni razvoj, ki ga seveda ne bomo iskali ne v barbarizmih, solecizmih in ujedinizmih ne v uhajanju slikovitih, a težko razumljivih izrazov čez rob palete za krajevno barvo. Bilo bi vsaj enako upravičeno, kakor je upravičeno to, da vržeš govno s poti, muho iz juhe in mrhovino iz postrvjega tolmana. Avtorji „Pravopisa“ bi se mogli pri tem opreti na toliko in tako srečno združene avtoritete, kakor morda še nikoli nihče v Slovencih.

Sicer pa ne bodi rečeno, da se ne bi bili v ničemer oprli in nikjer postavili norme. O ne. Če bi bilo prej omenjeno zasebno pojasnilo proglas ex cathedra, bi mu lahko dokazali vse hvale vredno netočnost. Že kratek pregled nam pokaže, da je v novem priročniku vendarle

marsikaj razčiščenega in nekateri vozeli presekani; vzlic kakemu slučajnemu protislovju je vtis večje, dobrodejne enotnosti prepričujoč. Torej korak naprej? Da: lep, zaslužen, prekratek korak. Smel bi biti odločnejši. Ali bi nam jezik res okostenel, če bi „Pravopis“, kadar navaja za isto besedo dve pisavi („izpregledati“ — „pregledati“), zaradi poenostavljenja in lažje naučljivosti eno izmed njiju zaznamoval kot boljšo? In: kakor vemo, je sodeloval pri „Pravopisu“ isti g. Breznik, ki so mu bralci „Doma in sveta“ dolžniki za nekaj zanimivih, poučnih, in kar ni malo, zelo užitnih jezikovnih razprav. V teh razpravah nam je razkrinkal dolgo vrsto besed, ki jih danes splošno rabimo, a smo se jih v časih, ko njega še ni bilo, po nepotrebnem našli iz drugih slovanskih besedišč, ter priporočil zanje domače, deloma že pozabljene, vendar točne in predstavotvorne izraze. Zakaj „Pravopis“ ne privošči takim izposojenkam svarilnega križca in zakaj ne podaja teh boljših izrazov? Registracija jezikovne rabe, ki jo je regulator sam obsodil, je razumljiva samo z vidika škornja, ki noče biti škorenj; z vsakega drugega je nedosledna, neodkritosrčna in odveč; posebno še, če je naprej jasno, da bo imela ta registracija, podprta s tvojo avtoriteto, dejansko normativen značaj! Po drugi strani je „Pravopis“ v posameznostih prevzel čudno prislušljivost Breznikove „Slovnice“, ki sluti za vsako razširjeno napako nedotakljivi razvoj. Le tako si morem razložiti „kinogledališče“ in „radiosprejemnik“, darili klene slovenščine naših „kupčijaljudi“ (po prejšnjem); le tako — obup sirote, ki se je imel vse žive dni za Blaža Mozola, pa si je, zapeljan od svoje telebanske logike in radovoljne pokorščine do duhovnih poglavarjev, prosto po „Don Juanu“ pristregel ime in mu je bilo kot „Blaž Mozolu“ — tem bolj, ko je iz „Lesožovega“ primera spoznal, da tudi Blažev žegen več ne zaleže, ker je (logično) postal navaden pravopisni „Blažov“ žegen — tolikanj hudo in tesno, da se je rajši obesil. Le tako razumem „Tolstaja“ in — dosledno — priljubljeno „grofico Tolstajo“; zakaj, če bedaka ne poučiš, da je „oj“ v ruščini ista končnica kakor v slovenščini končni pridevniški „i“, mu seveda tudi ne boš razlagal, da je „aja“ naš končni „a“.

Ti in taki zgledi jezikovno izobraženemu človeku niso pogubni, ker jih bo njegov razvitejši čut sam zavrgel; pri množici, pri začetnikih, pri učeči se mladini pa pomenijo nepotrebno izpodbudo barbarskemu mrcvarjenju slovenščine, ki se, kakor je podoba, tako že loteva granitnih stebrov. Vendar pritiska na drugo stran tehtnice važna zasluga: z omejitvami, ki sem jih naznačil, bo novi „Pravopis“ zanesljivo, pre-

prosto in naturi slovenščine ustrezajoče vodilo pri pisavi tujih imen. Z Bogom Musset-ji in Diderotji, strahovi nedavnih dni! Mučnega opotekanja v tem oziru bo menda konec. Sicer pa — kdo ve? Sadistične iznajdljivosti nam ne zmanjka nikoli.

Ne glede na vse, kar je povedati o novem „Pravopisu“ kot takem, njegov glavni, epohalni pomen ni na pravopisnem polju. Ne vem, ali se ga popolnoma zavedamo. Vem pa, da se spričo tega pomena vsi prigovori krčijo v skoraj neznatne drobtine. Prvi, za dogledno prihodnost najbrže edini pravorečni slovar današnje slovenščine! Po tej strani se znanstveni dar g. Ramovša in njegovih sodelavcev hote ali nehot normativno postavlja prizadevanju Narodnega gledališča ob stran in dokončava četrti — ne! prvi vogal osnov naše jezikovne kulture. Kajti v začetku vsega je bil glas. In niti danes, ko si je človek zdavnaj ustvaril črko in papir ter odkazal zvenečemu jeziku polja, ki na njih gospoduje, in druga polja, ki je z njih do malega pregnan — niti danes ne moremo reči, da bi slišni govor izgubljal veljavo in pomen. Vsakdanji človek misli: izgovorjen stavek in zapisan stavek sta dvoje. Vsakdanji človek ne ve, da tudi zapisana beseda poje in da so neme vrstice na papirju prežete z zvenečo lepoto jezika, ali pa z njegovo hreščečo odurnostjo. Melodija jezika ne utihne niti tam, kjer je konec umetne proze. Vsak jezik, od pesmi pa do trgovskega pisma, je blagoslovljen z glasovi in je v glasove uklet. Še misli zvenijo. In v tem je vsemoč besede in nemoč besede: ta sliši napev, ki ga govori ali piše, oni ga ne sliši. Ta vklepa bralca in poslušalca v krog svojih predstav, oni ga izganja iz svojega kroga. Kratek stavek pomeni časih neskončen krč iskanja, prisluškovanja in izbiranja v metežu pojmov, ki so zvoki, in zvokov, ki so pojmi. Zato ni trdne poti za književnost, dokler je zvok jezika na milost in nemilost predan nevedni samovolji in slepemu naključju. Knjiga, ki ji pišem to na rob, bo nam, ki smo je dolgo čakali, še bolj pa njim, ki prihajajo za nami, nepogrešljiva vodnica iz zmede obodnih narečij, samozadovoljne krpanščine in lažnivo miloglasne gosposčine.

Ne mi ne prihajajoči ne bomo v svojem delu doživeli vsega, kar prinaša. Toda: v gori šumi smreka, iz te bodo stesali zibelko... Prej ali slej pride tisti, ki bo v njem sijal naš jezik z vsem svojim suhim zlatom in vso svojo sladko, strašno slo; tisti, ki mu bo pesem slovenske besede rdeče plala v žilah. Iz moči te pesmi bo ustvaril — kaj in koliko? Kdo ve? Toliko, kolikor terja večnost, njegova in naša.

V imenu tega neznanega veljaj hvala in graja.